

بررسی جزایی جرایم رایانه‌ای و سایبری

تالیف

محمد رضا دو کوهکی

ویراستار

زهرا اسدی

انتشارات قانون یار

۱۳۹۶

سرشناسه	: دوکوهکی، محمدرضا، ۱۳۶۰ -
عنوان و نام پدیدآور	: بررسی جزایی جرایم رایانه‌ای و سایبری / تألیف محمدرضا دوکوهکی ؛ ویراستار زهرا اسدی.
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات قانون یار، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۱۲۰ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۷۹۶-۶۹-۵
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه به صورت زیرنویس.
موضوع	: جرایم کامپیوتری
موضوع	: Computer crimes
موضوع	: جرایم کامپیوتری -- قوانین و مقررات
موضوع	: Computer crimes -- Law and legislation
شناسه افزوده	: اسدی، زهرا، ۱۳۵۶، [ویراستار]
رده بندی کنگره	: HV۶۷۷۳/۴ پ۹د ۱۳۹۶
رده بندی دیویی	: ۱۶۸/۳۶۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۸۲۸۹۲۵

- انتشارات قانون یار -

بررسی جزایی جرایم رایانه‌ای و سایبری

تألیف: محمدرضا دوکوهکی

ویراستار: زهرا اسدی

ناشر: قانون یار

ناظر فنی: محسن فاضلی

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۱۰۰ جلد

قیمت: ۱۷۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۷۹۶-۶۹-۵

مرکز پخش: تهران، میدان انقلاب، خ منیری جاوید، پلاک ۹۲

تلفن: ۶۶۹۷۳۹۶۰ کتابفروشی رسولی (چراغ دانش سابق)

فهرست مطالب

۷.....	مقدمه
۱۱.....	فصل اول
۱۱.....	کلیات
۲۵.....	فصل دوم
۲۵.....	بررسی و تحلیل جرایم اینترنتی
۷۹.....	فصل سوم
۷۹.....	علل و انگیزه ارتکاب به جرایم اینترنتی و راه های پیشگیری از آن
۱۰۹.....	منابع و مآخذ

تقدیم بہ پدر و مادر عزیزم کہ از طف بیکرا نشان بہ بہترین ہارسیدم

مقدمه

امروزه تحولات عظیمی در تکنولوژی بوقوع پیوسته و شاهد انقلابات بزرگ در زمینه فن آوری ارتباطات فرا ملی طی چند دهه اخیر بوده ایم. اینترنت علی رغم تمامی امکانات و اطلاع رسانی در عزم بین المللی که برای ما به ارمغان آورده است ولی متأسفانه بعضی از افراد سودجو و فرصت طلب با فرا گرفتن مهارت و دانش لازم راههای ورود به سیستم های کامپیوتری دولتی و خصوصی و ... را به دست آورده اند که موجب بروز مشکلات و خسرات فراوانی گردیده است و با توسعه و تحول اینترنت ، در مقابل انقلاب عظیمی در ایجاد جرایم در سطح بین المللی بوجود آمده است . لذا در بیشتر کشورهای دنیا جرایم اینترنتی بعنوان یک معضل حاد و بسیار مهم تلقی می گردد و دولتها در صدد پیدا نمودن راه حل های مختلفی در جهت جلوگیری از وقوع آن می باشند . در حال حاضر جرایم اینترنتی با اشکال مختلفی صورت می پذیرد که عبارتند از : کلاهبرداری اینترنتی ، جاسوسی اینترنتی ، سوء استفاده از شبکه های تلفنی ، سوء استفاده از کارتهای اعتباری ، وارد کردن ویروس به کامپیوتر های دیگر ، پولشویی و ... در این کتاب ، پس از مقدمه به بررسی تاریخچه جرایم کامپیوتری ، تبیین مفهوم و ماهیت جرایم اینترنتی ، بررسی انواع مختلف جرایم اینترنتی ، بررسی نقاط قوت و ضعف قوانین و ارئه راهکارهای مناسب برای پیشگیری از وقوع جرایم کامپیوتری خواهد پرداخت. شیوع جرایم رایانه ای (اینترنتی) در حوزه های مختلف اجتماعی موجب بروز آسیبها و خسارات متعددی در جامعه می گردد. از مهمترین آسیبهای وارد بر فرد و جامعه از بین بردن مبانی و اصول اخلاقی و نظام اجتماعی بوده که خسارات زیادی به نظام های اقتصادی ، سیاسی ، فرهنگی جامعه وارد می آورد. هرچه بیشتر فناوری رایانه ای توسعه یابد جرایم رایانه ای (اینترنتی) مرتبط با هنجارشکنی های غیر اخلاقی نیز توسعه پیدا خواهد نمود و تأثیر منفی بر نظام اجتماعی و بنیادی خانواده ها خواهد گذاشت. ولذا اجرای رایانه ای (اینترنتی) باعث می شود،

حریم شخصی افراد دچار تزلزل شده و عفت عمومی خدشه دار شده است. با توجه به افزایش و شیوع جرایم رایانه‌ای (اینترنتی) در جامعه، هرگونه تحقیقی در جهت برنامه ریزی برای کاهش این رفتار مخرب و نامطلوب، ضروری به نظر می‌رسد. جرم و پدیده مجرمانه همواره برای جامعه بشری خطرناک بوده، اما گاهی جرم بواسطه حالت خاصی جامعه را تهدید ویژه می‌کند که جرایم منافی عفت رایانه‌ای (اینترنتی) از جمله همین جرایم خطرناک است که با رواج آن، خسارت جبران ناپذیری به ارزش‌ها و افراد جامعه و همچنین خانواده‌ها به عنوان پایه‌های اصلی شکل‌گیری جامعه وارد می‌شود. از این رو بدلیل اهمیت و مهم بودن موضوع اثر علمی در مورد جرائم رایانه‌ای (اینترنتی) و ارائه راهکار جهت پیشگیری از آن ضرورت دارد.

قانون جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸/۱۱/۱۱ یکی از کامل‌ترین قوانین در زمینه جرایم مربوط به فضای مجازی و رایانه‌ای می‌باشد. انسان عصر حاضر، افزون بر دنیای فیزیکی، که از زمان خلقت خود با آن مانوس بوده و با شرایط و مقتضیات آن خو گرفته، به دنیای جدیدی به نام فضای سایبر پا گذاشته که از ویژگی‌های متمایزی برخوردار است. این فضا توانمندی‌هایی برای پیشبرد بهینه امور در اختیار دارد که بشر را ناگزیر از به کارگیری بدون تبعیض و فراگیر آن در تمامی عرصه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، صنعتی، بهداشت و درمان و حتی نظامی کرده است. انعطاف‌پذیری و سادگی بی‌نظیر در کاربری، حتی موانع سنی و میزان دانش و مهارت را نیز برداشته است. بی‌تردید، این وضعیت بیم و امیدهایی را بر می‌انگیزد. اما آن‌چه مسلم است این که بهره‌برداری صحیح و سودمند از این فضا مستلزم رعایت هنجارهایی است که تخطی از آنها می‌تواند باعث آسیب‌هایی شود و برخی از آن‌ها حتی مستوجب جرم انگاری و مجازات گردند. با این حال، چنان‌چه به کاربران، که مانند کودکی نوپا در این دریای بیکران رها هستند، آموزش‌های صحیحی داده نشود، هرگونه مقابله با هنجار شکنی‌های سایبری در جهت برقراری موازین اخلاقی سایبری، می‌تواند با ایرادات جدی حقوقی و

اخلاقی مواجهه گردد. این نوشتار بر آن است با بررسی راهکارهای پیشگیری اجتماعی از جرایم سایبری، به عنوان شاخه های از پیشگیری از وقوع هنجارشکنی های مجرمانه سایبری، میزان کارایی آن را در نهادهای سازی هنجارهای اخلاقی سایبری مورد بررسی قرار دهد.

علم جرمشناسی در عمر یکصد ساله خود همواره در پی کشف عوامل جرم زا و شرایط موثر در بروز رفتار جنایی بوده تا به مدد آن و البته بهره گیری از تمامی تخصصهای علمی به روشهای درمان و اصلاح و تربیت بزهکاران دست یابد. اما نکته قابل توجه در این میان است که چنین تکاپویی تا اوایل دهه شصت و همزمان با پیدایش جرایم سایبری صرفا در بستر دنیای حقیقی بوده است. هر چند که نقاط مشترک در مطالعات تطبیقی جرایم فضای حقیقی و مجازی وجود دارد لکن باید گفت جرایم سایبری مرزهای مطالعاتی جدیدی برای جرمشناسان ایجاد کرده است زیرا این جرایم در سیر تحول خود، نه تنها چالش مفهومی و مصداقی برای حقوق جزای سنتی ایجاد کرده بلکه ادبیات تخصصی خاص خود را نیز دارا هستند. هر چند برخی بر این باورند که اصلاح قوانین سنتی جزایی پاسخگوی نیازها در برابر جرایم سایبری است در مقابل عده ای معتقدند دنیای مجازی دنیایی جدید است و مجرمان سایبر از لحاظ جرمشناسی از مجرمان عادی متفاوتند و مجازاتها و درمانهای متفاوتی را نیاز دارند. پیشرفت تکنولوژی و علم و دست یابی بشر به فناوری اطلاعات و استفاده از رایانه و پیدایش دنیای مجازی دارای پیامدهای مثبت و منفی فراوانی برای بشر بوده است. از جمله پیامدهای منفی آن، پیدایش جرایم رایانه ای بوده است. در مورد جرایم رایانه ای تعاریف متعددی ذکر شده است برخی از این تعاریف عبارتند از: «پلیس جنایی فدرال آلمان در تعریفی از جرایم رایانه ای این چنین اعلام داشته است: «جرم رایانه ای در برگیرنده همه اوضاع و احوال و کیفیاتی است که در آن شکل های پردازش الکترونیک داده ها، وسیله ارتکاب و یا هدف یک جرم قرار گرفته است و مبنایی برای نشان دادن این ظن است که جرمی ارتکاب یافته است. جرایم

سایبری از زمان پیدایش تا کنون، با سه نسل یا تیپ مواجه شده است. دهه‌های ۶۰ و ۷۰ و اوایل ۸۰ زمان حاکمیت نسل اول تحت عنوان جرایم رایانه‌ای است. در این زمان در خصوص جرایم، محوریت بحث با رایانه بود. از این رو تعداد توصیف‌های مجرمانه بسیار کم بود. به تدریج در دهه ۸۰ تا اوایل دهه ۹۰ نسل دوم به مبان آمد. بحث محتوا مورد استفاده قرار گرفت یعنی به موضوع جرایم داده و اطلاعات توجه شد.

فصل اول

کلیات

مبحث اول-تعریف جرم

گفتار اول-تعریف جرم در لغت

جرم در لغت به معنای «گناه» آمده است.^۱ همانگونه که اقدام منفی به صورت فعل هم مشمول مجازات است انجام ندادن یک فعل و عدم اقدام به آن هم قابلیت پیگیری کیفری دارد و مجازات خاص خود را هم خواهد داشت. «جرم عمل یا خودداری از عملی است که مخالف نظم و صلح و آرامش اجتماع بوده و از همین حیث مجازاتی برای آن تعیین نموده باشد.»^۲ انجام تخلف و جرم از ناحیه افراد عموماً به صورت مختلف صورت می گیرد و بر اساس آن مجازاتهای مربوط به جرائم در قانون مدون شده است. «جرم مخالفت با اوامر و نواهی کتاب و سنت یا ارتکاب عملی است که به تباهی فرد یا جامعه بیانجامد. هر جرم را کیفری است که شارع بدان تصریح کرده یا اختیار آن را به ولی سپرده است.»^۲

هر عملی که در جامعه قوانین را نقض کند و مجازات در پی داشته باشد، «بزه» نامیده می شود. هر جرمی که صورت می گیرد، دارای علل سازنده ای است که بر روی فرد اثر می گذارد و او را به سوی ناسازگاری و نابهنجاری سوق می دهد. پی آمد این سوق دادن، ارتکاب خطا است و خاطی را به یک تعبیر «بزهکار» می نامند. بزهکاری مجموعه ای از جرایمی است که در یک زمان و مکان معین به وقوع می پیوندد. ژامبو مرلن در این زمینه می نویسد: «بزهکاری پدیده ای است که بدون توجه به بزهکار، می توان آن را مورد بررسی قرار داد و تراکم جرم، اهمیت گونه های مختلف جرایم، تغییرات اجتماعی جرایم را از نظر مکان، زمان، نژاد، مذهب و دقیقاً تحقیق کرد.»^۳ لاک ساین نیز در این زمینه می نویسد: «بزهکاری یک

^۱ سیاح، احمد، فرهنگ جامع عربی، فارسی، ج اول، ذیل کلمه جرم، ص ۵۵۶

^۲ گرجی، محمد رضا، نشریه حقوق تطبیقی ش ۱۳۵۵-۲ ص ۱۲۶

میکروب اجتماعی است. این میکروب در محیطی که آمادگی پروراندن تبهکار نداشته باشد، بروز نکرده، جرمی اتفاق نمی‌افتد.^۳ در ایران نیز بزهکاری به کل جرایمی گفته می‌شود که در صورت ارتکاب به موجب قوانین قصاص، دیات، حدود و تعزیرات دارای مجازات هستند.^۳

گفتار دوم-تعریف جرم در اصطلاح

در اصطلاح، علیرغم تعاریف زیادی که از جرم شده هنوز هم این موفقیت به دست نیامده تا از جرم، آن چنان تعریفی به عمل آید که مورد قبول همگان قرار گیرد و در زمان و مکان واجد ارزش باشد و دلیل این امر نیز اینست که پدیده جرم بر حسب نظر دانشمندان و محققان دارای مبانی و صور گوناگون بوده، به سخنی دیگر، آنچه که از نظر یکی جرم محسوب می‌شود بر حسب دیگری نه تنها ممکن است عنوان جرم به خود نگیرد، بلکه امکان دارد که حتی عملی پسندیده به شمار آید. محیط اجتماعی بر اثر عوامل مختلفی، افراد را به طرف ارتکاب جرم می‌کشاند، پس لازم است برای بررسی بهتر موضوع، محیط اجتماعی را از چند منظر مورد بررسی قرار دهیم. محیط اجتماعی را می‌توان به محیط‌های خانوادگی، اتفاقی، انتخابی و تحمیلی تقسیم کرد که هر کدام از این محیط‌ها به سهم خود تاثیر بسزایی در بروز رفتار انحرافی و ارتکاب جرم دارد. خانواده محیطی است که شخص بدون اینکه حق انتخاب داشته باشد در آن متولد می‌شود و در این محیط شخصیت وی پی‌ریزی می‌شود. این محیط رابطه مستقیمی با بروز انحرافات اجتماعی از جمله ارتکاب جرم دارد. باید توجه داشت که وقتی محیط خانواده رو به هم گسیختگی می‌رود، غالباً منجر به فرار کودکان از منزل، مدرسه و ولگردی می‌شود و آنها را به ارتکاب جرایم مختلف می‌کشاند. بنابراین می‌توان گفت که فرآیند تربیت زیستی اجتماعی کودک از خانواده آغاز می‌شود. خانواده نیز جمعی کوچک از

۳ ستوده، هدایت الله، آسیب شناسی اجتماعی: (جامه شناسی انحرافات)، تهران، آوای نور، ۱۳۸۰، ص ۸۸

یک جامعه بزرگ است. خانواده و محیطی که کودک در آن متولد می شود و رشد می یابد، نقش مهمی در رشد جسمی و روانی و تکوین شخصیت کودک ایفا می کند. به نظر برخی از جامعه شناسان فقر و بیکاری در برخی از افراد تهیدست عقده حقارت ایجاد می کند و فرد را به ارتکاب جرم وا می دارد. مثلاً در اغلب دخترانی که منحرف شده اند از یک سو، این دختران دارای زندگی محقر بوده و از سوی دیگر تمایل داشته اند لباسهای فاخر و تجملات دیگر را داشته باشند. ادوارد گلور (E. Glover) می نویسد: «دختران خانواده های کارگر فقیر از سن ۱۰ سالگی به مسایل جنسی پی می برند چون سرپرست و مربی شایسته ای ندارند. از همان سن بلوغ با همسالان خود در این خصوص صحبت کرده، تماس می گیرند و پس از بلوغ حجب و حیا نمی شناسند و این عمل را یکی از وسایل لازم زندگی فرض می کنند.» بنابراین در جامعه ای که توزیع ثروت به صورت عادلانه صورت نمی گیرد، هر روز شاهد فقیرتر شدن فقرا و غنی تر شدن ثروتمندان خواهیم بود که این امر باعث افزایش فاصله طبقاتی شده و اثرات مخربی را در پی دارد که از جمله آن پیدایش جرم و اشاعه آن در جامعه است.^۴

گفتار دوم-تعریف مجازات

بند اول-تعریف مجازات در لغت

مجازات در لغت به معنای جزا دادن ، پاداش و کیفر آمده است^۵ در اصطلاح حقوقی تعاریف متفاوتی از مجازات آمده است : « مجازات عبارت از تنبیه و کیفری است که بر مرتکب جرم تحمیل میشود. مفهوم رنج از مفهوم مجازات غیر قابل تفکیک است و در واقع

۴ شیخوندی ، داوور ، ، جامعه شناسی انحرافات: (مسایل جامعه‌ی)، ایران نما، زمستان، ص ۳۹

۵ معین، محمد ، فرهنگ فارسی یک جلدی کامل، انتشارات ساحل ، چاپ دوم، ص ۴۷۸

رنج و تعب است که مشخص حقیقی مجازات می باشد.» و یا «مجازات واکنش جامعه علیه مجرم» است.^۶

در مورد تعریف ارائه شده باید اذعان نمود که علمای حقوق در بدست آوردن حقیقتی از مجازات و تعریف واقعی و اصطلاحی آن عنایت خاصی مبذول نداشته اند چرا در تعریف مجازات بایستی جنبه های مختلف آن مطمح نظر قرار گیرد:

اولاً- مجازات ملازمه با عدالت واقعی دارد . پس اولین نکته در بیان تعریف مجازات ، رعایت عدالت است.

ثانیاً- اگر برای شناخت حقیقت مجازات به تاریخ مراجعه کنیم ، ملاحظه میشود که مجازات در ابتدای امر عبارت از عکس العمل جامعه در مقابل عمل مجرمانه بوده ، ولی بعد ها که جامعه تشکیلات و انتظامی یافت و دولت به وجود آمد ، این عکس العمل اجتماعی هم شکل حقوقی به خود گرفت . بنابراین مجازات باید هدفی را تعقیب و این هدف می بایست در تعریف کاملاً مشخص گردد.

باتوجه به این نکات میتوان مجازات را این گونه تعریف کرد: «مجازات مجموعه قواعد مورد تائید جامعه است که ضامن اجرای عدالت واقعی است و سعی در هدایت مجرم اصلی و یا احتمالی، بازدارندگی دیگران از ارتکاب جرم ، ارضاء فطرت عدالت خواهی مجنی علیه و حمایت از جامعه را دارد که توسط قوه مقننه وضع و به وسیله قوه قضاییه به مورد اجرا گذارده می شود» حال که مجازات از نظر حقوقی مشخص شد، باید دید قانون گذار جرم را چگونه

۶ دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، چاپ اول، تهران، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه، تهران، ۱۳۷۲، ص ۲۸۷

تعریف نموده است: در ماده ۲ قانون مجازات اسلامی آمده است: «هر فعل و ترک فعلی که در قانون برای آن مجازات تعیین شده باشد، جرم محسوب می شود»

با توجه به منطوق این ماده و تعریف اصطلاحی مجازات، میتوان چنین نتیجه گرفت که: «مجازات آزاری است که قاضی به علت ارتکاب جرم به نشانه نفرت جامعه از عمل مجرمانه و مرتکب آن برای شخصی که مقصر است برطبق قانون تعیین میکند. آزار را، که صدمه ای به حقی از حقوق مجرم وارد می آورد نباید هدف مجازات تلقی کرد. هدف مجازات اصلاح مجرم، دفاع اجتماعی و اجرای عدالت است. آزار وسیله نیل به این هدف عالی است. مجازات قاضی در حدودی که قانون معلوم نموده است، تعیین می کند. مجازات ضامن اجراء قواعد مربوط به نظم عمومی است و از سایر وسائل تضمینیه ممتاز و مشخص است. مجازات شخصی است و برای همه یکسان است.»^۷

بند دوم- تعریف مجازات در اصطلاح

مجازات یا کیفر در اصطلاح به معنای اینست که اگر کسی عمل خلاف اخلاق عمومی یا عرف و عادت آن جامعه یا خلاف قانون انجام دهد چون آن عمل بد است پس باید عقوبت و پاداش آن عمل را ببیند یعنی تنبیه شود و یا مجازات شود تا هم خود و هم دیگران متنبه شوند و دیگر آن عمل را انجام ندهند یعنی باید مشقت آن عمل را بچشد و متوجه شود نتیجه آن عمل بد چیست. حال در قانون به ازای هر عمل بد و خلاف که قانونگذار بیان کرده چه امری بد و خلاف است تنبیهی هم بیان کرده که به آن تنبیه مجازات و به آن عمل بد جرم می گوئیم به طور ساده و عامیانه می گوئیم اعمالی که ممنوع است و کسی نباید آن را انجام دهد و برای

^۷ رضاییان، محمد جواد، مقاله بررسی تاثیر گرایش جوانان به اعتیاد در سرقت در جامعه، مجله دانشکده حقوق و علوم

جامعه خطر دارد و حتی برای از بین بردن آرامش مردم خطر دارد و فراتر از آن بیان می‌کنم برای مراودات اجتماعی مردم با مردم و مردم با جامعه و جامعه با مردم و دولت با مردم و مردم با دولت حتی روابط بین المللی خطر دارد و در روابط فرهنگی و اجتماعی و روابط اقتصادی و ... خطر دارد که نباید آن را انجام داد چنانچه هر کس آن عملی را که قانون گذار آن را خلاف می‌داند و بعنوان واژه جرم بیان کرد انجام مرتکب جرم شده و قانون گذار برای آن مجازات تعیین کرده و مقدار مجازاتش را همان قانون گذار پیش بینی کرده است که بدیهی ترین روش برای جلوگیری از آن عمل جرم و خلاف همین مجازات پیش بینی شده است.^۸

مبحث سوم - مفهوم رایانه

ماشین هایی که این نیازمندی را تأمین کرده باشند به عنوان تورینگ کامل (Turing-complete) خطاب می‌شوند. تا هنگامی که بصورت فیزیکی تأمین فضای ذخیره نامتناهی و احتمال **zero crashing** وجود نداشته باشد لفظ تورینگ کامل بصورت آسان گیرانه ای به ماشین با ظرفیت ذخیره سازی بالا (نامتناهی) و با قابلیت اطمینان واقعی، گفته می‌شود. نخستین سری از این ماشینها در سال ۱۹۴۱ بوجود آمد: **Z3** ساخت کونراد زوسه (Konrad Zuse) که توسط برنامه کنترل می‌شد (اما ویژگی تورینگ کامل آن در سال ۱۹۹۸ به آن داده شد). ماشین های دیگری نیز بصورت آشفته و با عجله در سراسر دنیا توسعه یافتند. برای اطلاعات بیشتر به تاریخچه رایانه نگاه کنید.^۹

^۸ کریمیان، محمد حسین، بررسی علل سرقت جوانان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد واحد تهران شمال، سال

۱۳۹۰، ص ۶۹

<http://www.niksystem.com>

^۹ قابل دسترسی در اینترنت به صورت آنلاین